

Híreink nyelve

A rádió Hírszerkesztőségének mondatait a nominalitás (igehiány) alapvetően jellemzi. (Hát igen, az ige bizonyára komolytalan, sőt, frivol szófaj, fene tudja, talán még népies is, a lehető legrosszabb, kánkánt táncol a Melenrűzs színpadán, ráadásul még csak nem is habos csipkében, hanem vászon pöndölyben...) Ez az igehiány szerencsére ritkán válik kórossá.

Lássunk néhány példát:

„...ha a tagországok kilátásba helyeznék a jövőbeli csatlakozás lehetőségét a közép-kelet-európai államok számára...” (1994. dec. 25., K. 02.00).* – Ha a „jövőbeli” szót, mint fölöslegeset (kilátásba helyezni múltbeli dolgot legföljebb jobboldali politikus szokott) kihagyjuk is, a szerkezet csúf és nehézkes. Mellékmondat (hogy csatlakozhatnak) mindez feloldható. (A „hogyozás” problémáiról később.)

„...a NATO-nak befogadóbbnak kell lennie a kelet-európai országokkal szemben” (dec. 29., K. 04.30.). Mellesleg a szörnyszülött közép fokú melléknévi igenév vonzata is hibás: a „szemben” negatív, az „íránt” pozitív érzelmet hordoz. De a fő baj a szörnyszülött: helyette főnévi igenév állhatna, a középfokot pedig határozó hordozhatná (pl. „készségesebben kell befogadnia ... országokat”).

Kedvenc típushibámat a december 25-i anyag elején hiába kerestem. De 15.30-kor a Calypsóban felbukkant, íme: „Személyes tapasztalatai alapján most már sokkal jobban megérti a lakosság szenvedéseit az ostromlott városban.” A hírt nyilván angolból fordították („He can understand the sufferings of the inhabitants in the besieged city”). Magyarul azonban az állítmány kapcsolódik a határozóhoz, méghozzá igen erősen. Ráadásul itt a helyhatározó értelmileg is köthető az ígéhez: az ostromlott városban érti meg az istenadta főpap a lakosság szenvedéseit (magyarul: szenvedését, l. „szüzek siralma, özvegyek panasza nyög belé” – akármilyen sok ember, egy a szenvedése.) Az angol határozó ugyanis jelzői értékű (ha akarom, „of the besieged city”)! – azaz: az ostromlott vá-

ros (lakosainak) szenvedését –, jó magyarsággal pedig a mellékmondat adná vissza, imigyen: mennyit szenved a lakosság az ostromlott városban.

Vagy: „Ankarában tárgyalt Törökország szerepéről a genfi béketárgyaláson” (dec. 30., K. 10.00); „katonai beavatkozást helyezett kilátásba Boszniában” (dec. 30., Cal. 12.30 – pedig a horvát miniszter föltehetőleg Zágrábban fegyvetőzött); „K. I. elégedetten nyilatkozott a fegyveres erők és a polgári szervezetek együttműködéséről a rendkívüli körülmények között” (dec. 29., P. 23.00 – belügyminiszterünk helikopterhasználata jelentené a rendkívüli körülményeket?).

A rossz példák egyre szaporodnak, ezért, úgy látom, további magyarázat szükségesletetik: „Szlovákia nem támogatja a kollektív jogok megadását a kisebbségeknek” (dec. 29., K. 02.00). Tétélezzük föl az alapállást: „Szlovákia nem adja meg a kollektív jogokat a kisebbségeknek”: ad – valamit, valakinek, vonzatok rendben, mondat hibátlan. Bonyolítsuk: „nem kívánja megadni a jogokat a kisebbségeknek” – a tárgyi mellékmondatot főnévi igenév tömöríti, vonzatok rendben, a mondat hibátlan. Ám belép a Gerund: „does not support giving collective rights to the minorities.” Ne protestáljon a nyájas Olvasó, hogy a mondatot nem angolból fordították. Persze hogy nem. A szerkezetet bezzeg. Az angol mondat hibátlan – magyar megfelelője viszont a megad ige Gerundját csakis -ás, -és képzővel eszkábálhatja össze. S a képzés következtében főnév áll elő, melynek igei viselkedése megszűnik: „Jogok(nak) a megadását a kisebbségeknek.” Mint az imént írtam, „a kisebb-

* Az adatolásban használt rövidítések: K – Kossuth Rádió, B – Bartók Rádió, P – Petőfi Rádió, Cal – Calypso Rádió

segeknek támogatja” kapcsolódás a magyar nyelv természetete miatt elkerülhetetlen, ezért a mondatszerkezet elfogadhatatlan, ráadásul csúf. A határozó jelzői funkciót (kisebbségi jogok) szeretne betölteni, de képtelen rá. Elvileg elfogadható volna az áthidaló jelen idejű melléknévi igenév beiktatása („a jogoknak a kisebbségek részére történő megadását”), de gyakorlatilag ronda. Több normális megoldás is kínálkozik, emeljünk ki ezek közül hármat: 1. „kisebbségi jogok megadását”; 2. „megadni” főnévi igenév, s előtte más ige (kívánja stb.); 3. „támogatja” marad utána mellékmondat más igével, pl. „hogy a kisebbségek kollektív jogokat kapjanak”.

A orosz szerkezetet olykor a fölösleges kombinált állítmány idézi elő: „kell meghozniuk döntésüket a vásárlásról” (dec. 28., K. 9.00) – mennyivel egyszerűbb volna „dönteniök”!

Rossz fordítás következtében állnak elő az időegyeztetési hibák is: „A katolikus egyházfő a fény jelentőségét méltatta, a fényét, amely az új kezdetét jelentette” (dec. 25., K. 06.00). „Commented on the meaning of light... that meant the beginning of something new” – bár a „means” csinosabb volna.) Nyelvünkben nincs meg a jellegzetesen indoeurópai consecutio temporum, tehát „jelenti”. (Ha a dolog kizárólag Krisztus születésére vonatkozik, jelezni kellett volna.) Ugyanígy: „Orszországhban hivatalosan is életbe lépett az ... új alkotmány, amely növelte Jelcin hatáskörét...” (dec. 25., B. 22.00). Mivel ma is érvényben van, „növeli” a helyes.

Néha az alany fog ki a szerkesztőn: „A terroristákkal tárgyaló hatóságok szeretnék elérni, hogy még M. V.-ben engedjék el a túszoikat...” (dec. 25., K. 06.00). Kik? A hatóságok? Mert ők az alany nyelvtanilag, ha logikailag nem is. Állítsuk helyre az összhangot: „A hatóságok tárgyalásaik során szeretnék elérni, hogy a terroristák...” Más az alanyzavar itt: „...a szociális partnerek folytassák a tárgyalásokat a minimálbérről, és a legkisebb béreket emeljék fel” (dec. 28., K. 18.00). A béreket a szociális partnerek nem emelhetik! A bajon a jobb mondatrend segítene. Ala-

nyos: „Vád alá helyezték azt a négy újfasisztát, akik májusban felgyújtottak egy törökök lakta házat és a tűzben öten meghaltak” (dec. 30., Cal. 18.30). Poszthumusz vád alá? És ki volt az ötödik?

Az sem mindig jó, ha a szerkesztő érzi, hogy baj lesz az alannyal: „Bejelentették, hogy más pártok javaslatait várják, eddig azonban közülük egyetlenegy sem kezdett tárgyalásokat” (dec. 29., K. 9.00). Milosevicsék várják, ellenzékék nem kezdtek, alanyváltás mondaton belül, s mindenki többesben – ezért a kétségbeesett, ám meddő pontoskodás. Pedig egyes számba tehető pl. „a többi párt”. Vagy meg kell bízni a határozóban („a szocialistákkal”), s egyszerűsíteni az utalt alanyt (egyik sem).

A módosítószók gonosz tréfája: „alig halad, vagy le is lassult” (dec. 26., 10.00) – ellenkező irányban fokoznak, mint az igék. („Lelassult, sőt, alig halad” volna helyes.)

Bár nyelvünkben a szórend igen rugalmas, nem facsarható a végtelenségig. „A nemrégiben végetért, hat hete tartó megmozdulások”: most tartanak vagy sem? Fordítva már jobb valamivel; ha pontosak akarunk lenni: „a hat hét után nemrégiben véget ért” kívánatlik. És ha „Sz. (...) úgy véli, hogy a fegyveresek nem akarnak eljutni Iránba” (dec. 245., B. 12.00), akkor nyilván Bakuban akarnak maradni. Ha viszont nem Iránba akarnak eljutni, akkor esetleg másüvé igyekeznek. „...az ország hat, erdőkkel legsűrűbben borított megyéjében”: a hosszú jelzős szerkezet úgymint nehézkes kissé, legalább a logikusan összetartozó „hat megyét” ne rángassuk szét; melleleg: hány „erdők” vannak? „Erdővel borított” állna magyarul, a többes szám, ha „műveltebbnek” vélik is, csúf. „A korábbi 1996 végéig szóló engedély” (dec. 27., Cal. 16.30): természetesen nem ennyire értelmetlen, ha írva is, olvasva is kitesszük a vesszőt; ezzel együtt fülsértő. Ha két jelzőnk van, vegyük fontolóra a sorrendet, ne alkalmazzuk automatikusan a „könnyűt előre, nehezet utána” közhelyet! A mondat pedig nem két szóból fog állni, tehát fölösleges félnünk az „Az 1996...” indítástól. „...így először meghaladta”

(dec. 27., Cal. 12.30): suta, az igekötő kívánkozik az ige után. (Ha viszont kibővítjük a közbevetést – így, száz év után először, meghaladta – megint az egyenes szórend a jó.) Nyelvtanilag is, stilisztikailag is rút: „Ezen a télen csak légi úton juthatnak el azok a segélyek a körbezárt fővárosba, amelyek...” (dec. 31., Cal. 15.30). Mindenképpen célszerű közvetlenül az „amely” elé tenni azt, amire vonatkozik, s így az ezen-azok bántó ismétlődése sem oly föltűnő. (Az „idén” szót is lehetne persze használni.) „Az óránként 80–90 km-es sebességgel fújó szélben és havazásban...” (dec. 27., B. 16.00) mindjárt kevésbé kacagtatna meg, ha a havazás az óránként elé kerülne.

Tiltakozni valami ellen szoktunk (nem pedig „szemben”: dec. 25., K. 06.00). Bonyolultabb ígevonzati huncutság: „Még mindig nem tudják, hogy hova akarnak menni és mi a céljuk azoknak a terroristáknak...” (dec. 26., K. 13.00). Már a főmondat 3. személyű állítmánya is kellemetlenül fokozza az alanyzavart, melyet a mellékmondatban szereplő logikai alany birtokos alakja tesz teljessé. („Nem tudni, hová készülnek és mit akarnak azok a terroristák...” – vagy ékeesebben: „hová és mire készülnek.”) Másfajta vonzat-zavar: „H. a BT. összehívását kérte, hogy nyilvánítsák védett övezetté...” (dec. 28., K. 23.00). Itt az „összehívását kérte” és a „kérte, hogy” funkció kontaminálódott be kell toldani valamit (sürgetve; a célból etc).

„Angola, Burundi és Szomália válságairól” (dec. 25., K. 13.00): a magyar nemcsak ígés, hanem jellegzetesen egyes számos nyelv is. A három országban lehet akár hatféle válság, akkor is egyes szám kell. Ugyanígy: „Emberek ezrei hagyták el otthonaikat...” (K. 19.00): természetesen otthonukat, amíg magyarul írunk; „a maffiavezérek bírósági ítéleteinek enyhítéséért” (dec. 30., K. 2.00): helyesen: ítéletének; „a taxisokat, akik megrendelték a taxaméterek beszerelését” (dec. 29., P. 15.00): helyesen: taxaméter (autónként egy); „az ipari hulladékok 80 százalékát” (dec. 27., L. 23.00): helyesen:hulladék.

Singularia tantum, ha teszik, a latin pluralia tantum dacos ellentétéként: az egyes szám kifejezetten többes jelentésű.

Más: „...ezrek töltötték a karácsonyt gyertyák fényénél” (K. 17.00 és másutt): itt – ha a „gyertyafény” a keringő hangulattal idézné – használható a „gyertyavilág”; ne féljünk kissé régies csöngésétől. Hasonló, fordított előjelű vétség: „Nagy-Britannia felekezeten kívüli elemi és középiszokolója számára” (dec. 26., K. 16.00). Sajnos, nem előírás, a Calypso, a Bartók és a Kossuth is ismétli. Elemi számtani vétség: „Tűz ütött ki egy idősek otthonában” (dec. 30., Cal. 14.30 talán más szót kellene használni, mivel Várnában nyilván több szociális otthon van.)

Inkább stilisztikai dolgok

Igen gyakori a szóhalmozás: Dec. 25., K. 01.00: három sorban három „is”; de. 25., K. 06.00: „visszavonulóban van... kételei vannak” szinte egy sorban; dec. 25., K. 09.00: „nem fogadja be az oroszországi emberrablókat, és kész együttműködni az orosz kormánnyal”; de. 25., Cal. 09.30: „Oroszországban életbe... lehetővé Oroszországban” (az egész három sor!); „Montenegró fővárosa” két sorban kétszer (dec. 29., Cal. 14.30); dec. 25., P. 11.00: „...épületében robbant fel Tbilisziben a hatóságok még nem tudják, kik helyezték el a robbanószerkezetet az épületben” (helyesen: ki helyezte el a robbanószerkezetet – egy sorral előbb megmondtuk, hogy); dec. 25., K. 18.00.: „Arról is beszélt, hogy az elektronikus hírszolgáltatás korában senki sem hivatkozhat arra, hogy...” (az egyik helyen nem feltétlenül vagy egyáltalán nem hogy-vonzó szerkezet kell: „Szavai szerint”; „Hangsúlyozta” etc.); dec. 25., K. 19.00: „szigorú... szigorú” soron három belül; dec. 29., K. 5.00: „okozta... okozott”egyszer sorban; dec. 27., K. 18.00: „állampolgárságának... állampolgárságától” két soron belül (az első egyszerűen elhagyható).

Igen gyakori a fölösleges szó is. Dec. 25., K. 02.00: „...a jövő évi költségvetést, amely szerint a költségvetési hiány nem haladja majd meg...” (a hiány nem halad-

ja/haladná meg, aszerint, hogy hisszük-e vagy sem); dec. 25., P. 05.00: „...nem érkezett jelentés, hogy milyen...” kérdőszó előtt a „hogy” elhagyható, különösen, ha sok van belőle a környéken (pl.: „Egyenlőre – sic! – nem tudni, hogy kik követték el az akciót, de nem kizárt, hogy...” dec. 27., K. 5.00). Persze minden lehető helyen mellőzni a „hogy”-ot kissé modoros lehet. Főlegessége miatt modoros viszont: „...ha el kellene hagynia N.-t, akkor O.-ba vagy N.-be költözne” (dec. 27., K. 4.00): „akkor” csak akkor kívánczik „ha” után, ha a sok közbevetés miatt vissza kell utalnunk, vagy ha kiemelünk. Dec. 25., Cal. 17.30: „Az amerikai szobrász egy rövid sétára...” (to take a walk) – ilyenkor a határozatlan névelő elhagyandó. Sajnos, a hiba nem is oly igen ritka. (Lásd. dec. 28. P. 7.00 „...született egy törvénytelen gyermeke. Az anya egy konzervatív tanács-tag.” Zabigyerek pottyánhat több is, de anya csak egy van.) Dec. 25., K. 23.00: „Levonulóban van a tiszai árhullám” – a „van” nyugodtan elhagyható, ez még nem purizmus.

A raghalmozás is többször csípte a fülemet. Dec. 25., K. 06.00: „...a palesztin keresztények ezreinek jelenlétében, a remény és a bizakodás jegyében ünnepelték meg karácsony estéjét Betlehemben...” A mondat azért rúg, mert nem felsorolásról van szó; mindegyik „-ban” más vonzat, más funkció. (S hogy milyen könnyű elkerülni: a „jelenlétében” direkt idétilen; kik ünnepelték? – a zarándokok és a keresztények, igaz-e.) Dec. 26., P. 9.00: „Harcokból érkeztek jelentések Vitez és Mostar környékéről...” – harcokat jelentettek. Dec. 27., K. 23.00: „a korábban ajánlottnál nagyobb területet kínál fel az araboknak Jerikónál”; (dec. 27., K. 9.00): „...megbénítva a forgalmat az országutakon és akadályozva a közlekedést a vasúton” – prózai szövegben a szándékolatlan rím különösen félszeg; bár a „kínál-Jerikónál” összecsendülés groteszk zeneiségét sárgultán irigyelném más közegben. Az „átkos” sztálini grammatikáját idézi: „A Családok Nemzetközi éve budapesti megnyitja alkalmából” (dec. 26., Cal. 13.30)

csak annyi kellene, hogy „évének”, már rendben volna. Érdekes módon tárgyesetben is bekövetkezhet a halmozódás: „A delfineket, amelyeket... arra használtak, hogy aknákat helyezzenek el... utaztatják” (dec. 26., K. 20.00) – aknarakásra használtak, írnám, ördög vigye a haditechnikai precizitást.

Kell viszont a határozott névelő ide: „A Magyar Nemzet szerkesztő bizottságának tagjaként Pethő S. nevével fémjelzett hagyományok képviselőjének számított” (dec. 28., B. 14.00). Bosszantó, hogy itt bárki „a Pethő Sándor”-t érthetne: a határozott névelő a „hagyományok”-ra vonatkozik. Dec. 29., K. 20.00: „vélt orosz fenyegetettség miatt” elé is kell a határozott névelő. (Mellesleg: ha az oroszok fenyegetetnek, miért a balti államok közelednek a NATO-hoz?)

A jelentéstani vétségeket eleinte ritkának véltem, ám szépen felszaporodtak azok is!

Dec. 25., K. 06.00: „...ismét ott ülnek a bolsevikok, akik ugyanazokat a módszereket alkalmazzák...” Ugyanazokat mint G. J. vagy Zs.? Nyilván „a régi módszereket”.

Dec. 31., K. 4.30: „...jelentősen bővíti a gyermekek jogait, például véleményük súlyát a családon belüli lényeges döntéseknél.” Hogyan szokták bővíteni a vélemény súlyát?

Dec. 27., Cal. 16.30: „A gázolaj ára literenként 2 forintra ... kerül majd többé.” Nem az ára kerül többé, hé!

Dec. 28., Cal. 14.30: „A tervezett 6 milliárd forint helyett egyáltalán nem jut pénzhez az APEH.” Minek a „helyett”? A tervezett 6 milliárd forinthez nem jut hozzá.

Dec. 25., Cal. 17.30: „...a züllött életű mama...” Ez majdnem olyan, mint az ötszörös gyilkos „két jó barát” (dec. 30., K. 10.00). De az sem mentes a pikantériától, ha Clinton és Jelcin „a csúcstalálkozón elhatározott partnerkapcsolatok kiszélesítéséről tanácskozik” (dec. 28., K. 9.00)."

A szöveg természetéből adódóan ritka a szólás, a közmondás, de azért akad. Clinton „egy” vadászaton vett részt (dec. 28., P. 6.30), ahol más találta el helyette a vad-

kacsát; „de nemcsak a gyakorlatban lőtt bakot”: amúgy is félszeg (a vadkacsa miatt) a szólás, de hibássá a módhatározó teszi; aki „bakot lő (puska nélkül)”, az éppen nem a gyakorlatban lövöldöz. Ugyanott és ugyanúgy a módosítás (a „toldjuk még meg” kényszere) szegi nyakát egy másik szólásnak: „... (a tettes) nyomát a svájci rendőrség egyelőre csak bottal üti.” Mivel kéne még ütnie? Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel?

Paskai László eminenciás szájából is csúf az, hogy „felvállalja” (dec. 25., K. 19.00); s a semleges kommentátoréból is az, hogy „nem avatkoztak közbe” (ugyanott). „Egyenlőre” (dec. 26., K. 19.00; dec. 27., K. 5.00) lehetőleg magánlevélben se álljon „egyelőre” helyett.

Egy mondat a „mihamarabb” zarnok-ságáról. Egyszer volt, hol nem volt, volt az archaikus „mihamar”; követte őt a pontosabbnak érzett „minél hamarabb”; a kettő kontaminációja e szörnyszülött, mely ellen nem is berzenkednék én, ha a kocsmából származna (vox populi ellen chi sá far pipi), de nem, valami magyarul középfokon is alig tudó szakmabeli (fúj!) ötlötte ki. Ne terjesszük tovább ragályát!

„A családok évének megnyitóján a budapesti eseményekhez tartozik, hogy...” (dec. 26., K. 14.00). Pocsékul nyakatekert! Végre K. 16.00 javít.

Végszó

Életemben hírt még nem szerkesztettem. Honnan veszem a bátorságot, hogy gyakorlott kollégáim munkájába beleszól-

jak? Onnan, hogy harminc éve kontroll-szerkezetek jobban-rosszabbul sikerült műfordításokat. (Érdeklődő, sőt, ráérő hírszerkesztő kollégáim figyelmébe bátorodom ajánlani *Sean O'Casey Magyarországon* című könyvecskémet.

Az imént kipécéztet és pellengérré állított hibák többsége ugyanis típusosan előfordul jónévű a műfordítók szövegében is – no, mondjuk *Bartos Tibor*, *Göncz Árpád*, *Tandori Dezső* kivétel –, mihelyt egy kicsit kevésbé figyelnek.

Miért lovagolok a műfordításon, mikor a hírszerkesztő magyar nyelvű anyagból dolgozik? Azért, mert azt az anyagot vagy csakugyan angolból fordították, vagy pont olyan, mintha angolból fordították volna.

Mármost a csapda adott. Hiába a kellő képzettség, az alpműveltség, a jó elvek (*Bedő Iván Hírkönyvét* olvastam, kifejezetten jó), hiába akár az én működésem is: a szöveg – a hírszerkesztés alapanyagául szolgáló szöveg – fárasztásos módszerrel hat: dolgozni kell belőle, órákon át, s a legélesebb nyelvérzék is eltompul rajta egy idő múlva.

Hogyan lehet e csapdából kigázolni? Ne vegyétek se sértésnek, se jámbor óhajtozásnak, drága, alig ismert Kollégák: ellen-szerűl jó szöveget kell olvasni. Még hozzá magyarul, s a legkiválóbbak által írott szöveget. *Vörösmartyt*, *Aranyt*, *Kosztolányit*. Mondjam, hogy nemcsak ellenszer, föl-üdülés is? Mondom.

Valete.

Mesterházi Márton